

TÜRKİYE VE DÜNYADA KORUNAN ALANLARA YÖNELİK ÇEVRE BİLİNCİNİN ÖNEMİ¹

Jale SEZEN²

Özet

Tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, özel çevre koruma bölgeleri, doğal sitler, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan alanlar "korunan alanlar" tanımıyla ifade edilmektedir. Nüfusun artması, kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle yaşam alanlarının daralması sonucu, korunan alanlar üzerinde olumsuz yönde bir baskı söz konusudur. Araştırma ve göstergeler, gelişmiş ülkelerde korunan alanların sayısının artırılması ile bu alanlarda çevre bilincine verilen önem düzeyinde fark edilir bir artış olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada korunan alanların ülkemiz ve uluslararası mevzuat kapsamında incelenmesi, ülkemizde korunan alanların genel durumu ve dünya çapında korunan alan örnekleri ile bu alanlara verilen önem düzeyi araştırılmıştır. Bu kapsamda, dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de korunan alanların sayısının yetersiz kaldığı, nüfus artış hızı ile alt yapı ve hizmetlere yönelik planlama çalışmalarının öne çıktığı, kurumlar arası mevzuat farklılıkları nedeniyle belirlenen politikaların koruma-kullanma dengesini olumsuz yönde etkilediği, korunan alanlara yönelik ülkeler arası ortak tabanlı veri ağı sisteminin Türkiye'de geliştirilme aşamasında olduğu, işlerlik ve takip yönünden ilerleme çalışmalarının devam ettiği, biyolojik çeşitlilik ve envanter çalışmalarının farklı bakanlıklar tarafından yürütülmeye çalışıldığı, bu çalışmaların artırılmasının gerektiği, kirliliğin ve tahribatın önlenmesi vb. hizmetlerde dünyadaki uygulamalara göre eksiklikler görüldüğü, bu nedenlerle Türkiye'nin korunan alanlara yönelik çevre bilincinin henüz gelişme aşamasında olduğu, sanayileşme ve kentleşme baskısının korunan alanlar açısından etkilerinin detaylı irdelenmesinin gerektiği, mevzuat aykırılıklarından kaynaklanan sorunların giderilerek bu yönde uygulanan politika kararlarının gözden geçirilmesinin gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tabiat, Korunan Alan, Çevre Bilinci, Kentleşme, Nüfus, Farkındalık

THE IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL AWARENESS TOWARDS AREAS PROTECTED IN THE WORLD AND TURKEY

165

Abstract

Natural monuments, natural reserve areas, special environmental protection areas, natural sites, wetlands and areas with similar protection status are defined as "protected areas". There is a negative pressure on the protected areas because of the limited living spaces due to the population growth and the impact of urbanization and the industrialization. The research and indicators show that there is a notable increase in the level of emphasis on environmental awareness in developed countries in line with the increase in the number of the protected areas. In this study, the review of the protected areas in the scope of the national and international regulations, the general situation of the protected areas in our country and the examples of protected areas around the world and the level emphasis on these areas have been examined. In this scope it has been concluded that compared to the other countries in the world, the number of the protected areas in Turkey are insufficient; the priority has been given to the planning works for infrastructure and services due to the high population growth rate; because of the differences in regulations of each institution, the determined policies have influenced the protection-use balance negatively; common database network system for the protected areas has still been at development stage in Turkey and the studies have been going on in terms of operability and follow-up; biodiversity and inventory works have been carried out by various ministries and these efforts need to be increased; the services to prevent pollution and destruction etc. in Turkey have been considered to be insufficient compared to the practices in the world; therefore, it has been considered that Turkey's environment awareness towards protected areas is still in development stage; the impacts of the pressure of industrialization and urbanization on protected areas need to be examined in detail; the policies need to be reviewed and the problems caused by the contradictions in the regulations need to be resolved.

Keywords: Nature, Protected Areas, Environmental Awareness, Urbanization, Population, Awareness

Özgün Araştırma/Original Article

¹ 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar-İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi'nde (IBAD-2017) sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Sorumlu yazar/Corresponding Author:Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü/ TEKİRDAĞ, TURKEY, jsezen59@hotmail.com

Giriş

Dünya’da yaşamsal faaliyetlerin devam ettirilebilmesi için doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu düşünce doğrultusunda, yaşadığımız yüzyıl içinde de tüm dünya ülkelerinin atılan adımlar ve uygulamalar yönünden ortak amaçta birleştiği izlenmektedir. Dünya nüfusundaki artışla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen sanayileşme ve kentleşme sorunları doğal kaynakların hızla tüketilmesine, yerleşim alanlarının nüfus oranına bağlı olarak genişlemesi ile tabiatın dokusunda zedelenmelere ve tahribatına yol açmaktadır. Bilhassa korunan alanlar olarak belirlenen, doğal sitler, özel çevre koruma bölgeleri, tabiat varlıkları ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlar tehdit altındadır. Ülkemizde 1960’lı yıllar ve sonrasında kentleşme ve sanayideki hızlanmanın çevresel bilinç ve eğitimi göz ardı etmesi sonucunda, doğal ortamın kirlenmesi de aynı hızda ve şiddette cereyan etmiştir (Ülger 2011:32). Bunun yanı sıra tehditler, yasadışı avlanma, kaçak kesim, madencilik faaliyetleri, yangın ve toksik kirlenme vb. etkilerle zamana bağlı olarak artış göstermekte; korunan alanlar ve yakın çevresinde izin verilerek gerçekleştirilen yatırım ve kalkınma amaçlı projelerde korunan alanın kaynak değeri üzerinde zarar unsuru oluşturmaktadır (Pamukoğlu ve Ekmekçi 2013:579). Avustralya’nın Sidney kenti kıyılarında bataklık alanlarda yaşayan ve wallabia bicolor bataklık canlısı türündeki azalma oranının kentsel çevrenin artışı sonucu duyarlılık gösterdiği ve etkin bir çevre yönetim modeli anlayışı ile türün azalma oranının etkilerinin hafifletilebileceği belirtilmiştir (Ben Ami vd. 2006:227-241). Bir grup Batı Avrupa ülkeleri ile Batı Afrika ülkelerinin kıyaslanarak, arazi kullanımı, biyolojik çeşitlilik kayıpları, su kaynaklarındaki azalma oranları ve balıkçılık tehdidi göstergeleri sonucunda, ekonomik seviyelerine göre, Afrika ülkelerinin Avrupa ülkelerine nazaran yüksek çevresel duyarlılık gösterdiği ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde artış gözlendiği anlaşılmaktadır (Kestemont vd. 2011:848-856). Orman alanlarındaki değişimlerin sosyo-ekonomik faktörler ve çevre ile ilgili yıllara bağlı değişimlerinin incelenmesi neticesinde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde temel ekolojik fonksiyonların korunmasını sağlayacak yönetim planlarının geliştirilmesinin hedeflendiği belirlenmiştir (Shi vd. 2011:468-476). Türkiye’nin ilk ve tek biyosfer rezerv alanı Artvin ilinin Camili bölgesinde olup, ekolojik biyosfer rezerv alanının niteliğinin belirlenmesi ile kaynağında korunarak sürdürülmesi ve planlanması hedeflenmiştir (Özşahin ve Kaymaz 2013:121). Avrupa’da korunan alanlar, Avrupa Çevre Ajansı üye ülkelerinin ve ajansla işbirliği içindeki ülkelerin yüzölçümünün %21’ini kapsamaktadır (<http://eea.europa.eu/..protected/areas/2012-05.03.2016>). Amerika Birleşik Devletlerine bağlı 52 eyaletin 27’sinde ulusal park statüsü kazanmış olan yerler doğal ve tarihsel önemi ile korunan alanlardandır (Anonim 2014a). Çin’de yer alan Qiangtang yaylası 2000 yılında korunan alan olarak ilan edilmiş olup, 298.000 km²’lik alanı kapsamaktadır (Stuart vd.2008:285). Korunan alan özelliği bakımından dünyanın 20 büyük doğal alanından birisi olan Qiangtang yaylası, vahşi hayvanların binlerce ırklarını barındırmakta olup, korunan alan özelliği açısından gösterilen çevresel duyarlılığın, iyi örneklerindedir (Anonim 2014b). Korunan alanlara yönelik kurallar, uluslararası mevzuat kapsamında alınan kararlarla belirlenmiş olup, ülkemiz mevzuatı açısından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından ilgili kanun ve yönetmeliklerce incelenmekte, gerekli iş ve işlemler yürütülmektedir. Ayrıca, korunan alanlarla ilgili çakışan alanlarda Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı uygulamaları müştereken sürdürülmektedir. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Sit Alanları Yönetim Sistemi kapsamında Türkiye çapında doğal sit alanları ve korunan alanların koordinatlandırılması, koruma kararları ve alan yönetimi konusunda merkezi yönetim anlayışı benimsenerek, korunan alanlara yönelik veri aktarımının ülke çapında kurumsal olarak sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de korunan alanlar ile ilgili çalışmalarda, uluslararası anlaşmalara bağlı olarak korunan alanların sayısının arttırılması, sulak alanların korunması, biyolojik çeşitliliğin zenginleştirilmesi, konuları ile idari alt yapının düzenlenerek çevre koruma şartlarının oluşturulmasında alt yapı proje ve uygulamalarının gelişmiş ülkelerdeki düzeyi ve Avrupa Birliği boyutunda kıyaslandığında mevzuat ve uygulamalar yönünden yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır (Sezen 2013:191).

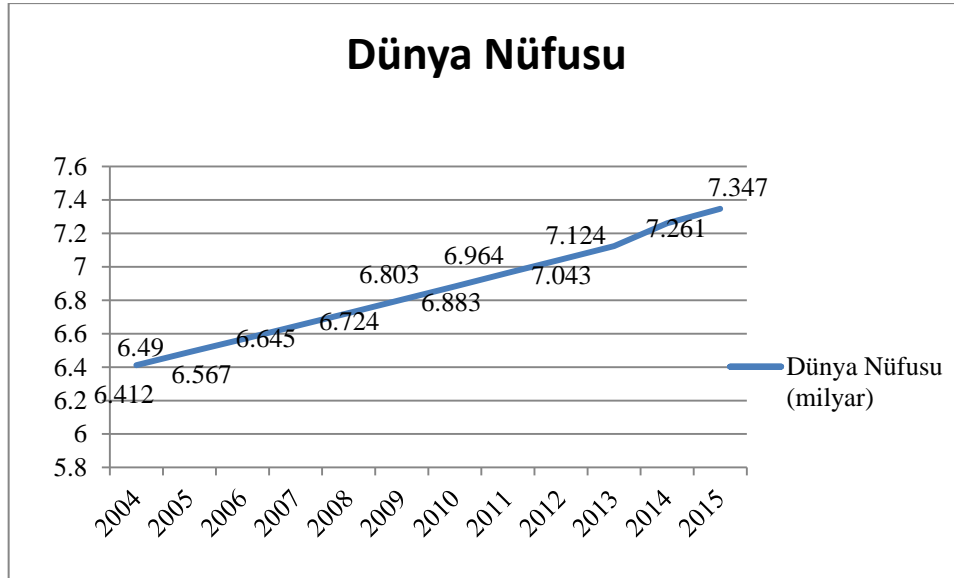
Yapılan çalışma ile, Türkiye ve dünyada korunan alanlara yönelik uygulamalardaki gelişmeler ile mevzuatın incelenmesi ve bu yönde oluşturulan politikaların benzer ve farklı sonuçlarının karşılaştırılması, doğal hayatın korunması yönünde çevre bilincinin oluşması bakımından önemli görülmektedir. Tabiat varlıklarının ve doğal yaşam alanlarının korunarak, biyolojik çeşitlilik açısından koruma önlemlerinin artırılması, yasal ve idari önlemler ile doğal sit ve özel çevre koruma bölgelerine yapılan baskı ve tehditlerin azaltılması, dünyadaki korunan alanların devamlılığını izleyen politika ve hedeflerin artırılması, korunan alanlara yönelik etkin veri sisteminin geliştirilmesi, envanter çalışmalarının işlerlik kazanması, dünya çapındaki korunan alan çalışmalarının ortak ağ veri tabanı sistemi ile eş zamanlı takip edilerek, geliştirilmesi, mevzuat farklılıklarının ve uygulamalardaki aksaklıkların giderilerek, korunan alanlara yönelik çevresel bilinç yönünden farkındalık yaratacaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma kurumsal ve literatür bilgi birikimine dayalı bir araştırmadır. Araştırmada, korunan alanlar ile ilgili sorumlu kurum ve kuruluşların yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca konu ile ilgili hazırlanmış proje, araştırma, kitap, makale ve ilgili yönetmelik ve uygulamalardan yararlanılmıştır. Çalışmada, Türkiye ve Dünya’da nüfus artış oranları ile korunan alanların sayısı ve korunan alanlara yönelik belirlenen mevzuat uygulamalarının çeşitli açılardan irdelenmesi ve sentez edilmesi yolu ile ülkeler arası uygulanan politikalar açısından çevresel bilincin önemi ve toplumsal faydanın sonuçlarının yorumlanması yöntem olarak esas alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Dünya nüfusu artan oranda yıllara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Dünya nüfusunun 2004-2015 yılları sayısal değişimi grafikte ifade edilmektedir.

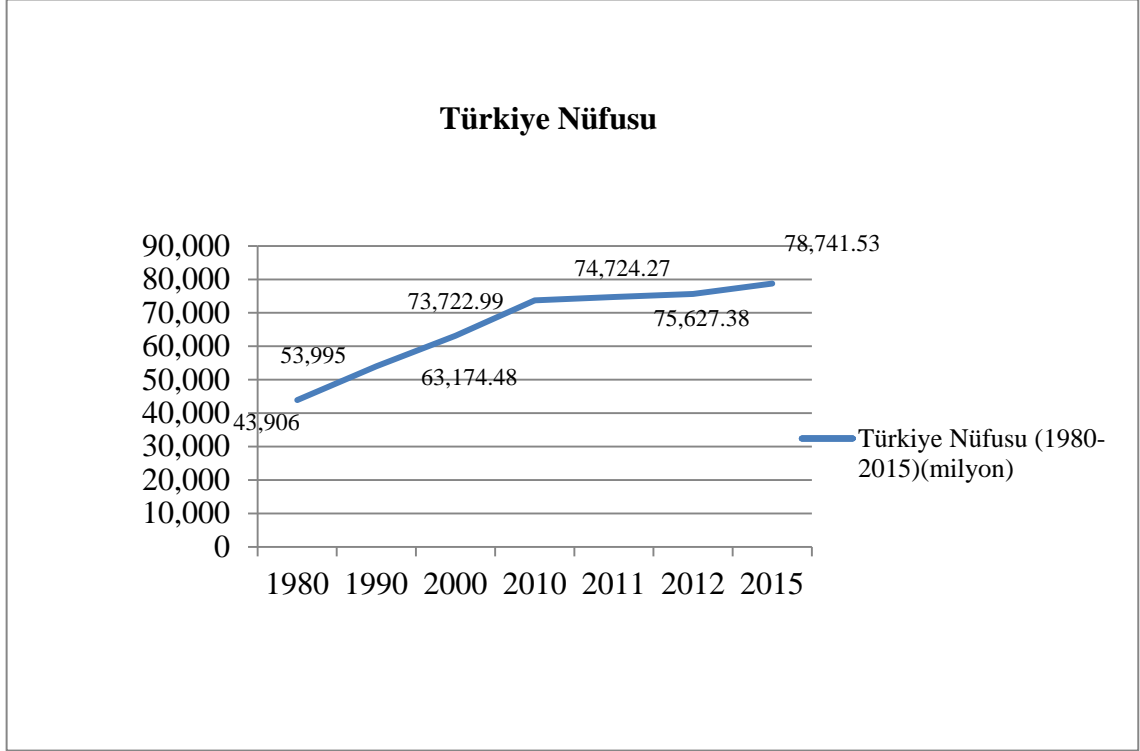
Şekil 1. 2004-2015 yılları Dünya Nüfusu (The World Bank, *Populatin, total*, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL/countries,08.07.2016>).

Şekil 1’de ifade edildiği üzere dünyanın 2015 yılı nüfusu 7 milyar 347 milyondur. 2004 yılı nüfusu ise 6 milyar 412 milyon olup, 11 sene içerisinde 935 milyon artış göstermiştir.

Ülkeler	Yıllar							
	1980	1990	2000	2004	2008	2010	2013	2015
ABD	227	249	282	292	304	309	316	321
İngiltere	56	57	58	59	61	62	64	65
Almanya	78	79	82	82	82	81	80	81
Fransa	55	58	61	62	64	65	66	67
Çin	981	1135	1263	1296	1324	1337	1357	1371
Rusya	139	148	146	143	141	142	143	144
İtalya	56	56	56	57	58	59	59	61
Hindistan	698	868	1042	1110	1174	1205	1252	1311
Orta Avrupa ve Baltık Ülkeleri	106	110	108	106	105	104	104	103
Güney Afrika	27	35	44	47	49	50	52	55
Brezilya	121	149	174	184	191	195	200	208
Yunanistan	9	10	11	11	11	11	11	11
Hollanda	14	14	15	16	16	16	16	17
Birleşik Arap Emirlikleri	1	2	3	3	6	8	9	9
Kanada	24	27	30	32	33	34	35	36
Japonya	116	123	126	127	127	127	127	127
İspanya	37	38	40	42	45	46	46	46

Tablo 1. Ülkelerin 1980-2015 yılları arasındaki nüfus değişimleri (The World Bank, *Populatin, total*, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL/countries,08.07.2016>).

Tablo 1’de dünya ülkelerinin 1980-2015 yıllarındaki zamana bağlı nüfus değişimlerine göre, yerleşim alanı olarak en çok tercih edilen ABD’de 1980 yılında 227 milyon olan nüfus 2015 yılında 321 milyona ulaşmıştır. Son yıllarda teknolojik alanda yaptığı çalışmalarla dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin nüfusu 1980 yılında 981 milyon iken 2015 yılında 1 milyar 357 milyondur. Hindistan nüfusu 2013 yılı itibariyle 1 milyar 371 milyondur. Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinde nüfus değişimleri zamana bağlı olarak çok fazla değişim göstermemektedir.

Şekil 2. 1980-2015 Yılları Türkiye Nüfusu (The World Bank, *Populatin, total*, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL/countries>,08.07.2016-Tuik2016 <http://www.tuik.gov.tr/Gösterge/Nüfus>, 15.07.2016).

Türkiye nüfusu, Şekil 2’de görüldüğü üzere 1980 yılında 43.906 milyon iken, 2015 yılı sonunda 78.741,53 milyona ulaşmıştır. Özellikle büyükşehirlerdeki nüfus artışı ve buna bağlı olarak kentleşme çalışmaları sonucu korunan alanlara yönelik imar uygulamaları ile antropojenik etkenleri arttırmıştır.

Korunan alanlar, biyolojik çeşitlilik, ekosistem devamlılığı, insan yaşamının feraha kavuşmasını teşvik etmesi açısından önemli bir unsurdur. Dünyada korunan alanlar, toplam karasal alanların %15,4’ü (20,6 milyon km²), kıyı ve deniz alanları %10 civarı ve okyanus alanları %3,4’ünü (12 milyon km²) kapsamaktadır. Okyanuslar, dünyadaki karasal karbon stokunun %15’ini depolamaktadır. Ayrıca habitat ve tür kaybının azaltılmasına yardımcı olarak, 1 milyardan fazla insanın geçimine destek olmaktadır (<http://wdpa.SB.amazonaws.com/Protected.Planet/2016>, 25.01.2017- Protected planet, <https://www.protectedplanet.net/country>, 07.02.2017).

Dünyadaki korunan alanlar 1990 yılından bu yana %48’den %58’e yükselmiş ve %10 oranında artış göstermiştir. Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi kapsamında, 2020’ye kadar dünyadaki karasal alanların en az %17’si deniz alanlarının da %10’unun koruma altına alınması hedeflenmektedir (<http://wdpa.SB.amazonaws.com/Protected.Planet/2016>, 25.01.2017). Dünyada korunan alanlara yönelik korunan alan sayısı, korunan alanların ülkedeki toplam arazi varlığına oranı ve bu korunan alanların tahmini biyoçeşitlilik kaybı yönünden verileri Tablo 2’de açıklanmaktadır.

Ülkeler	Korunan Alan Sayısı	Ülkede Korunan Alanların (Kara-Deniz) Oransal Dağılımı (%)	Tahmini Biyoçeşitlilik Kayıp Oranı (%)
ABD (Kuzey Amerika)	34.071	54,05	15
İngiltere	11.424	48,48	27
Almanya	22.793	83,04	20
Fransa	4.600	52,2	18
Çin	2.158	20,85	19
Rusya	11.251	12,69	5
İtalya	3.870	30,29	19
Hindistan	672	6	22
Güney Afrika	1.520	26,21	26
Brezilya	2.190	30,62	11
Yunanistan	1.260	36,42	21
Hollanda	518	32,82	24
Suudi Arab.	126	5,86	19
Kanada	7.642	10,56	3
Japonya	4.915	19,85	4
İspanya	4.035	36,75	20
Mısır	50	18,09	7
Belçika	1.968	59,86	22
Bulgaristan	1.396	42,79	14
Yeni Zellanda	5.856	62,89	22
Kenya	411	13,16	14
Macaristan	875	22,6	26
Estonya	9.308	38,81	6
Ukrayna	5.242	7,38	25
Polonya	3.054	59,19	22
Venezuela	251	57,63	7
İsviçre	5.906	9,65	15
Slovenya	2.407	66,74	10
Danimarka	2.421	35,41	24

Tablo 2. 2016 Yılı Ülkelerdeki Korunan Alan Sayıları, Oransal Dağılımı, Tahmini Biyoçeşitlilik (ProtectedPlanet, <https://www.protectedplanet.net/country>, 07.02.2017-UNEP, <https://www.unep-wcmc.org>, 07.02.2017).

Dünyadaki belli başlı ülkelerde korunan alanlar içinde en fazla olan Tablo 2’de görüldüğü üzere ilk sırada 34.071 ile Kuzey Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. ABD (Kuzey Amerika)’nin ardından 22.793 ile Almanya takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 11.424 sayı ile İngiltere sıralanmaktadır. Korunan alanların toplam arazi varlığı açısından oransal dağılımında %83,04 ile Almanya ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı Slovenya %66,74’lük bir pay ile dikkat çekici orandadır. Geniş arazi varlığı açısından bakıldığında ABD (Kuzey Amerika) %54,05’lik pay ile korunan alan varlığı yönünden diğer ülkelere nazaran daha düşük oranda kalmaktadır. Biyoloji çeşitlilik kaybı oranlarının Almanya’da %20 oranında, İngiltere’de %27 olması biyolojik çeşitliliğin bu ülkelerde kayıp oranının yüksek olduğu şeklinde düşünülmemektedir. Aslında oransal olarak korunan alan varlığının yüksek olması biyolojik çeşitliliğinde bu orana bağlı olarak ortaya çıkmasının bir sonucu olarak ifade edilebilir. Bunun yanısıra, diğer ülkelerdeki düşük biyolojik çeşitlilik oranlarının ise korunan alanların sayısının daha az olması ve biyolojik çeşitliliğin farkında olunmamasından kaynaklandığı kanaatine varılmaktadır.

Türkiye’de Korunan Alanların Durumu ve Yasal Mevzuatı

Türkiye’deki korunan alan varlığı çeşitli doğal ekosistem oluşumlarını ihtiva etmektedir. Su kaynakları bakımından deniz ve kıyıların yanısıra göl ve akarsuları da kapsamaktadır. Kanyonlar, vadiler, delta ve çeşitli karasal parçalar korunan alan statüsü kapsamındadır.

Yasal Mevzuat

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu çerçevesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman Su İşleri Bakanlığı’nın teşkilat yapısına ve çalışma komisyonlarına uygun olarak çıkarılan ilgili yönetmelik, genelge, tebliğ, uluslararası sözleşmeler, talimat, ilke kararlarına uygun olarak yürütülmektedir. Bu Yönetmelikler içerisinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülenler içerisinde Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik yer almaktadır. Türkiye’de korunan alanlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Doğal Sit Alanları (1.2.3. Derece Doğal Sit Alanı), Tabiat Varlıkları (Anıt Ağaçlar, Mağaralar) yönetilen korunan alanlardır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından korunan alanlar, Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı, Tabiat Anıtı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Sulak Alanlar (Ramsar Alanları), Ulusal Önele Haiz Sulak Alan, Muhafaza Ormanı, Şehir (Kent) Ormanı, Gen Koruma Ormanı, Tohum Mesceresi, Tohum Bahçesi olarak korunan alan statüsüne yönetilmektedir. (www.milliparklar.gov.tr/ Tabiatı Koruma Durum Raporu (2014-2015) ,03.01. 2017-CSB Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ,2017).

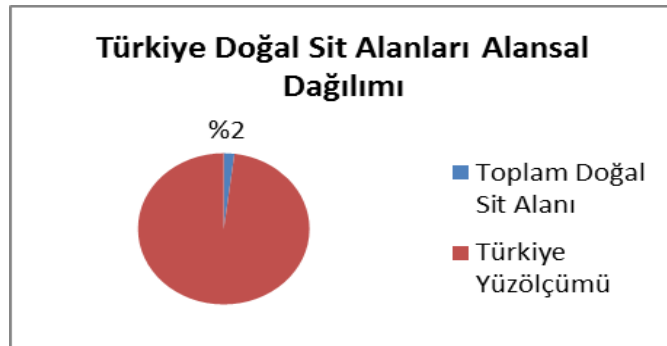
Türkiye’de Korunan Alanların Sayısı ve Durumu

Türkiye’de korunan alanlar, ilgili Bakanlıklara bağlı mevzuat çerçevesinde belirlenmekte olup, 2017 yılı toplam korunan alan sayısı ve statüsü Tablo 3’te belirtilmektedir. Tablo 3’e göre, Türkiye’de Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen korunan alanlar, Milli Parklar, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı, Tabiat Anıtı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Sulak Alanlar, Ulusal Önele Haiz Sulak Alanı, Muhafaza Ormanı, Şehir (Kent) Ormanı, Gen Koruma Ormanı, Tohum Mesceresi, Tohum Bahçesi olarak koruma statüsündedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ise, Özel Çevre Koruma Bölgesi, Doğal Sit alanları korunan alan olarak yönetilmektedir.

Korunan Alanlar	Sayısı	Alanı (ha)
Milli Park	40	828.614
Tabiat Parkı	204	99.394
Tabiatı Koruma Alanı	31	64.224
Tabiat Anıtı	112	6.993
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	81	1.192.794
Sulak Alanlar (Ramsar Alanları)	14	184.487
Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan	20	278.072
Muhafaza Ormanı	55	250.033
Şehir(Kent) Ormanı	133	10.315
Gen Koruma Ormanı	283	38.828
Tohum Mesçeresi	337	44.664
Tohum Bahçesi	184	1.421
Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Bölgesi	16	2.458.754
Doğal Sit	2434	1.991.700
TOPLAM	3944	7.450.293

Tablo 3. 2015-2016 yılları Türkiye’deki Korunan Alanların sayısı ve alanı (ha) (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, www.csb.gov.tr Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Özel Çevre Koruma Bölgeleri. 20.03.2017).

Türkiye’de korunan alanlar koruma statüsü açısından değerlendirildiğinde, 2434 doğal sit alanı ilk sırada yer almaktadır. Ülke çapında toplam 1.991.700 ha. alanı kapsamaktadır. Bunun yanısıra, Özel Çevre Koruma Bölgesi sayısı 2017 yılı itibariyle 16 olup, 2.458.754 ha. büyüklüğünde bir alanı kapsamaktadır. Ancak, Grafik 1’de belirtildiği üzere, doğal sit alanları Türkiye’nin toplam yüzölçümü açısından değerlendirildiğinde sadece %2’lik bir bölümünü kapsamaktadır. Koruma statüsü açısından 1. Derece Doğal Sit Alanı 1.289.126 ha., 2. Derece Doğal Sit Alanı 238.762 ha., 3. Derece Doğal Sit Alanı ise 184.381 ha.’dır. Bunun haricinde derecesi belirsiz 46.411 ha, sürdürülebilir 966 ha., nitelikli 230.057 ha. ve kesin koruma statüsü özelliğinde olan 1997 ha.’dır.

Grafik 1. Türkiye Doğal Sit Alanları Alansal Dağılımı (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2017).

Doğal sit alanları sayısını takiben Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen Tohum Mesceresi korunan alanları 337 adettir. Gen Koruma Ormanları da 283 olarak üçüncü sırada yer almaktadır. Tabiat Parkları 204 adettir. Özellikle tabiat parklarının arttırılmasına yönelik Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından arazi inceleme, biyolojik çeşitlilik ve değerlendirme çalışmaları devam etmektedir. Sulak alanlar içerisinde Ramsar Sözleşmesi ile belirlenen alanlar 14 olup, ülke genelinde 184.487 ha. alanı kaplamaktadır. Ulusal Öneme Sahip Sulak Alanlar ise ülke içinde 20 adet olup, büyüklüğü 278.072 ha.'dır.

Türkiye ve Dünya'daki Korunan Alanlar Örnek Uygulamaları

Türkiye ve Dünya'da korunan alanlara yönelik çevre bilincinin oluşturulması ve farkındalığın devam etmesi için görsel ve işitsel araçlar ile korunan alanların özelliklerinin, çevresel yönlerinin biyolojik çeşitliliğinin bilinmesine yönelik çalışmaların öne çıkarılması gereklidir. Dünya'da korunan alanların bilinmesi ve bilimsel yönden tanıtımında, UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)-WCMC (Dünya Koruma ve İzleme Merkezi), IUCN (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) öncü rolü üstlenmişlerdir (www.iucn.org/sites/dev/files/important/downloads/natural_solutionturkish.pdf. 2016,21.02.2017).

-*Yellowstone National Park (Amerika Birleşik Devletleri)*

Yıl: 1872

Statüsü: Milli Park

Toplam Alanı: 8905,75 km²

IUCN Kategorisi: II (www.protected planet.net/country, 07.02.2017).

Lower Basin (Yellowstone Milli Park),(Anonim, 2017 a)

Yellowstone Milli Park, ABD ve dünyanın ilk ulusal parkıdır. 4 milyondan fazla ziyaretçisi ile dünyanın en fazla ilgi çeken ulusal parkları arasında sayılmaktadır. Özellikleri açısından irdelendiğinde, Yellowstone Ulusal Parkında 322 kuş türü, 7 çeşit tüysüz tür, 2 tür ayı, 67 diğer tür memeliler, 16 tür balık, 1000'den fazla bitki türü bulunmaktadır. Bölge içinde kalan Yellowstone gölü Kuzey Amerika'nın en yüksek rakımlı gölüdür. Ziyaretçiler için yol boyunca piknik alanları da bulunmakta olup, birçok yollar vasıtasıyla Ulusal parkın şelaleleri, kaplıcaları, kanyonları, kayak alanları, göl çevresi ve habitatı incelenebilmektedir (Anonim 2017b).

-*ChristabelGölü (Yeni Zellanda)*

Yıl:1981

Statüsü: Ekolojik Alan

Toplam Alanı:106,8 km²

IUCN Kategorisi:III (www.protected planet.net/country, 07.02.2017).

Christabel gölü (Ekolojik Alan)

Christabel gölü, Yeni Zelanda'nın en büyük gölü olma özelliğini taşımaktadır. Mavi Gri Nehrinin kollarından olan Christable gölü, dolambaçlı bir desen oluşturması ile olağanüstü doğal, karakteristik bir manzara özelliği taşımaktadır. Christable gölünün suları Mavi Gri Nehri tarafından korunmaktadır. Park ve dinlenme alanı olarak tercih edilen göle, yürüyüş amaçlı yapılan ziyaretlerde, kulübe tarzında çeşitli rekreasyon alanları göl çevresinde yer almaktadır (www.doc.govt.nz/about-us/statutory-and-advisory-publications/protecting-new-zealands-rivers/, 06.08.2016).

-Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi (Türkiye/Muğla)

Yıl:1990

Statüsü: Özel Çevre Koruma Bölgesi

Toplam Alanı:1.443.89 km² (CSB Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2017).

Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi, bilhassa bitki örtüsü çeşitliliği açısından oldukça zengin bir alandır. Bunlar içerisinde, zeytin ağaçları, badem, kekik, defne, keçiyoynuzu, zakkum vb. sayılabilir. Tarih boyunca farklı medeniyetlerin hüküm sürdüğü bölgede, arkeolojik, doğal, kentsel sit sayılan özellikler yarımadaının korunması açısından önemlidir. Deniz biyoçeşitliliği açısından Türkiye'nin ilk araştırılan alanlarından olup, 110 balık türü bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, 123 kuş türü, 27 sürüngen türü, 45 memeli türü, 167 karasal omurgasız türü belirlenmiştir (CSB Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, www.csb.gov.tr Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Özel Çevre Koruma Bölgeleri,20.03.2017).

Sonuç ve Öneriler

Dünyada korunan alanlar, yıllar itibariyle sayıca artış göstermektedir. Ülkeler tarafından doğal hayatın korunması ve canlı varlığının sağlıklı olarak sürdürülmesi için nesli tehlikede olan türlerin tüm dünyada kontrol altına alınması ve bu türlerin devamlılığının sağlanmasına yönelik çeşitli koruma yasaları ve tasarıları oluşturulmuştur. Biyolojik zenginliğin değerinin anlaşılması ve bu zenginliklere sahip çıkılması amacıyla, koruma ve kalkınma dengesi sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalar içinde korunan alanların sayısının artırılması çevre bilinci ile çevre sorunlarının oluşmasının önlenmesi ve var olan çevre sorunlarının çözümünde en etkili yöntemlerden birisidir. Dünya yüzeyinde çölleşmenin karasal alanların %30'una zarar verdiği düşünüldüğünde, çevre adına atılacak en önemli adımlardan birisinin sulak alan, bitki ve hayvan varlığı ve çeşitli ekolojik oluşumların korunmasının son derece önemli olduğu dünya ülkeleri tarafından kabul edilmektedir. Bu amaçla; ABD (Kuzey Amerika)'de korunan alan 34.071 sayısı ile ülkede %54 oranında ekolojik çevre açısından koruma sağlanmaktadır. İngiltere'de korunan alan sayısı 11.424 olup, ülke topraklarının oransal dağılımında %48,48'lik alan korunmaktadır. Almanya korunan alan varlığı yönünden dikkat çekici oranda üstünlüğünü sürdürmekte olup, 22.793 korunan alan sayısı ile, ülke yüzölçümüne göre kıyaslandığında, %83,04 oranında korunan alan statüsü kazanmıştır. Çevre bilinci yönünden gelişmiş ülkelerde korunan alan sayısı gün geçtikçe artan oranda sürdürülmektedir. Afrika kıtasında korunan alan varlığı ve bu yönde oluşan çevresel bilincinin Avrupa Birliği ülkelerine nazaran yüksek olması, Afrika kıtasının gelişmişlik düzeyine göre önemli görülmektedir. Tanzanya'da korunan alan sayısı 832 olup, ülke toprakları karasal alan açısından kıyaslandığında korunan alan oranı %38,12 düzeyindedir. Bu oran birçok gelişmiş ülkelerdeki korunan alan oranı seviyesinde ve üzerindedir. Morocco'da 325 korunan alan sayısı ile, toplam yüzölçümü bakımından karasal ve kıyı korunan alan oranı %31,27'dir. Kırsal alanların ve doğal ekolojik alanların korunması kıtada yaşayan insanlar açısından geçim kaynağını doğadan sağlaması ve hayatını doğal koşullara bağlı olarak sürdürmesinin farkındalık oluşturması ekolojik yaşamın dengesi için korunan alanların sürdürülmesi ve artırılmasında başlıca rol oynamaktadır. Yaşam koşullarının ve geçim kaynaklarının kısıtlı olması insanların bulunduğu doğal hayatı koruma ve gözetme içgüdüsünü oluşturmaktadır. Dünyada ekolojik alanların korunması açısından bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmaları kapsamında çeşitli görsel ve işitsel araçlar ile çeşitli platformlarda oluşturulan eğitici öğretici ve bilgilendirmeye yönelik yapılan toplantılar ve buna bağlı olarak alınan karar ve uygulamaların dünya ülkeleri arasında kabul görmeye başlaması ve korunan alanlara yönelik yapılan uygulamaların artırılması korunan alanlarda çevre bilincinin oluşması ve sürdürülmesinde son derecede önemli sayılmaktadır. Türkiye'de korunan alan sayısı 3994 olup, toplam yüzölçümü (783.577 km²) açısından değerlendirildiğinde %9,55'lik oranda kalmaktadır. Ülkedeki korunan alan varlığı ve önemi son yıllarda daha fazla değerlendirilmeye alınmıştır. Ülkedeki nüfus artış hızı ve buna bağlı olarak hizmet, sanayi, maden ve inşaat sektöründeki artışın korunan alanlar açısından tehdit oluşturabildiği görülmektedir. Ancak, gerek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gerekse Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından korunan alan varlığının artırılması ve mevcut korunan alanlarda ıslah ve düzenleme çalışmaları ile karasal alanlarda ekolojik ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sulak alanlarda (dere, göl, gölet, nehir, deniz vb.) kirliliğinin önlenmesi açısından alt yapı ve hizmet çalışmalarını (atıksu arıtma tesisleri ve verimliliklerinin izlenmesi) sürdürmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma bölgesinde "Denizsel ve Kıyusal Alanlarının Biyolojik Çeşitliliğinin Tespiti Projesi" yapılmış, Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB için "Nesli Tehdit ve Tehlike Altında Olan Tür ve Habitatların Korunması ve İzlenmesi Projesi (Su Samuru, Deniz Kaplumbağaları, Sığla Ağacı) yapılmış, Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde "Kuş halkalama çalışması" yapılmış, Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi'nin "Sosyo-Ekonomik Araştırma Projesi" yaptırılmakta, GEF-IV destekli "Türkiye'nin Deniz ve Kıyı Koruma Alanlarının Güçlendirilmesi Projesi" tamamlanmış olan projeler arasındadır. Ayrıca, Özel Çevre Koruma Bölgesi'ndeki alanlara ilişkin her yıl su kalitesinin ve atık su arıtma tesislerinin verimliliklerinin izlenmesi projeleri düzenli olarak yaptırılmaktadır. Yapılan plan çalışmaları ile de arazilerin bir bütün olarak korunması hedeflenmektedir.

Dünyada hızla değişen teknolojik gelişmeler beraberinde çevre sorunlarını getirmektedir. Bozulan ekolojik dengenin yeniden oluşabilmesi telafisi mümkün olmayan zorlukları getirmektedir.

Sulak alanların kirletilmemesi, doğal yapılarının korunması, her türlü arazi ve su kullanım planlamalarında ekolojik karakterinde bozulma ve kuruma görülse bile kurutulmuş sulak alanların yeniden kazanılması sağlanabilmelidir. Dünya ülkeleri tarafından Ramsar Sözleşmesi uygulamalarına bağlı kalınarak tüm üye ülkelerin ve görevli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği, koordinasyon çalışmaları devam etmelidir. Koruma-kullanma dengesi çerçevesinde ekolojik çevrenin yönetimi sağlanmalıdır. Korunan alanların özellikle çevresel bilincin sürdürülmesi anlayışı çerçevesinde, su alımı, kum alımı, moloz, çöp, hafriyat dökülmesi, bitki ve hayvan türlerinin toplanması, atıksu deşarjı, sazlık alanların kesilmesi, kaçak avcılık vb. faaliyetlere izin verilmemesi ve buna yönelik faaliyetlerde her türlü yasal yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Turizm faaliyetleri doğal alanlarda (doğal kızılçam ormanları, makilik vb.) tehdit oluşturmakta günlük yapılan ziyaretlerde yapılan faaliyetler sınırlandırılmalıdır. Özellikle korunan alanlarda madencilik faaliyetlerine kesinlikle izin verilmemelidir. Bu faaliyetler habitatın doğal yapısına zarar vermektedir. Hali hazırda işletilen maden alanlarında da kapsamlı biyolojik çeşitlilik çalışmasının yapılması ve çalışma sonucunda belirlenen tüm türlere yönelik alınacak kararlara uyulmalıdır. Doğal ve ekolojik öneme sahip olabilecek alanlar için yapılan tür çalışmaları ve peyzaj değerinin belirlenmesi çalışmaları doğrultusunda koruma statüsü kapsamına alınarak derecelendirilmesi yapılmalıdır. Göl ve sulak alanlar içinde tarımsal amaçlı zirai mücadele ilaçları kullanılmamalıdır.

Yol genişletilmesi maksadıyla yapılan çalışmalar korunan alanlarda biyolojik ve endemik türlerin popülasyonunu yüksek oranda azaltabilmektedir. Ormanlık alanlara yakın korunan alanlarda yangın ihtimaline karşı anız yakılmasına izin verilmemelidir. Ekonomik faaliyetlere bağlı olarak yüksek getirisi olabilen doğal alanların (frigana ve maki habitatı) tarım alanlarına dönüştürülmesi ayrıca, seracılık faaliyetlerinin düz arazilerde yapılması teşvik edilerek doğal habitatların tahrip edilmesine izin verilmemelidir.

Çevre ve ekolojinin korunmasında, dünyada tüm ülkelerin ortak hedef belirlemesi ve bu yönde çeşitli uygulamaların yapılması çevre bilincinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu alanda atılan en önemli adımlardan birisi olan korunan alanların varlığını sürdürebilmesi ve sayılarının artırılması içinde bulunduğumuz ve yaşadığımız dünyayı gelecek kuşaklara aktarmanın en temel yollarından birisi olmaktadır. Kirletmemek için üretmemeyi değil, üretirken kirletmemeyi hedef alan, kontrollü ve temiz üretimlere yönelme anlayışının benimsenmesi, tüm canlıların doğal hayatını sağlıklı olarak sürdürme hakkına sahip olduğunu unutmamak gerektiği düşüncesi ile çevresel bilinç ve farkındalık hız kazanarak dünyada doğal habitatın korunmasında, korunan alanların sayısının artırılması son derece önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anonim (2017a), Yellowstone.net/intro/wer-basin/, 10.03.2017.
- Anonim (2017b), www.yellowstone nationalpark.com, 10.03.2017.
- Anonim (2014a), http://tr.wikipedia.org/wiki/ABD_ulusal_parklar_listesi, 11.06.2014.
- Anonim (2014b), [http://www.at0086.com/QNR/At_China/Welcome to Qiangtang Natural Reserve](http://www.at0086.com/QNR/At_China/Welcome_to_Qiangtang_Natural_Reserve), 17.06.2014.
- BEN-AMÍ, Dror – RAMP, Daniel - CROFT, David B. (2006), "Population viability assessment and sensitivity analysis as a management tool for the peri-urban environment", *Urban Ecosystems*, Cilt 9, Sayı 3, s. 227-241.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2017), www.csb.gov.tr Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Özel Çevre Koruma Bölgeleri, 20.03.2017.
- European Environment Agency Report (2012). "Protected areas in Europe-an overview", No 5/2012, Copenhagen, Denmark, 05.03.2016
- IUCN (2016), https://www.iucn.org/sites/dev/files/important/downloads/natural_solutionturkish.pdf. 21.02.2017.
- KESTEMONT, Bruno – FRENDO, Lise – ZACCAI, Edwin. (2011) "Indicators of the impacts of development on environment: A comparison of Africa and Europe", *Ecological indicators*, Cilt 11, Sayı 3, s. 848-856.
- New Zealand Conservation Authority (2011). Protecting New Zealand's Rivers. November/2011/ISBN:978-0-478-14918-0/68 Pages, 06.08.2016

- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2017), www.milliparklar.gov.tr/ Tabiatı Koruma Durum Raporu (2014-2015) Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. 03.01.2017.
- Özşahin, Emre- Kaymaz, Çağlar Kıvanç (2013), “Ecological Impact Assessment and Analysis of Camili (Macahel) Biosphere Reserve Area (Artvin, NE, Turkey)”, *Global Advanced Research Journal of Geography and Regional Planning (GARJGRP)*, 2 (6):121.
- PAMUKOĞLU, Nahit - EKMEKÇİ, İrfan (2013), Türkiye’de Korunan Alanlar ve ÇED Uygulamaları. Uluslararası Çevresel Etki Değerlendirmesi Kongresi, 08-10 Kasım 2013, İstanbul, s. 579.
- Protected Planet (2017), <https://www.protectedplanet.net/country>, 07.02.2017.
- Protected Planet (2014). <http://www.protectedplanet.net/search>, United States of America, commit, 10.06.2014.
- SEZEN, Jale (2013), “Trakya Bölgesinde Çevresel Duyarlılık Analizi ve Avrupa Birliği Boyutu”, *Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, yayınlanmamış doktora tezi, Tekirdağ.
- Shi Zhi-Hua - Li Lu - Yin Wei - Ai Lei - Fang Nu Fang - Song Yan Tun (2011), “Use of multitemporal Landsat images for analyzing forest transition in relation to socioeconomic factors and the environment”, *International Journal of Applied Earth Observations & Geoinformation*, Cilt 13, Sayı 13, s. 468-476.
- STUART, Chape – SPALDING, Mark – JENKINS, Martin (2008), *The World’s Protected Areas Status, Values and Prospects in the 21st Century*. California Press of University with UNEP-WCMC, Londra.
- TheWorldBank(2016),Populationtotal,<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL/countries>, 08.07.2016.
- TÜİK (2016), <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge/Nufus>, 15.07.2016.
- UNEP (2016), <http://wdpa.SB.amazonaws.com/Protected.Planet> 2016, 25.01.2017.
- UNEP (2017), <https://www.unep-wcmc.org>, 07.02.2017.
- ÜLGER, Poyraz (2011), “Çevre ve İnsan”, *Namık Kemal Üniversitesi, KÇKK 2011 Sempozyumu*, Tekirdağ, s.32